

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

Факультет агротехнологій та природокористування

Кафедра туризму

До захисту
Допускається
Завідувач кафедри

Олександр КОВАЛЕНКО

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

за першим (бакалаврським) рівнем вищої освіти

на тему: «Українські Карпати як один з регіонів розвитку гірського
туризму в Європі»

Виконав:

(підпис)

Рахмаїл М.О.

(прізвище, ініціали)

Група:

ТУР 2101-1

(Науковий) керівник:

(підпис)

Онопрієнко В.П.

(прізвище, ініціали)

ЗАВДАННЯ

на дипломну роботу студенту

Рахмаїлу Максиму Олеговичу

1. Тема роботи: «Українські Карпати як один з регіонів розвитку гірського туризму в Європі».

2. Термін здачі студентом закінченої роботи на кафедрі: 06.06.2025 р.

3. Вихідні дані до роботи: за результатами проходження виробничої практики та дослідженні організації та проведення гірських турів у регіоні Українських Карпат, маємо різноманітну інформацію, за допомогою якої можна розробити практичні рекомендації, щодо розвитку гірського туризму в Карпатському регіоні та підвищення його конкурентоспроможності на європейському ринку. В процесі написання кваліфікаційної (бакалаврської) роботи використовувались різноманітні джерела інформації, такі як: наукова література, періодичні видання, інтернет-ресурси, наукові дослідження, статистичні дані Державної служби статистики України, матеріали Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України, а також проводились інтерв'ю з місцевими експертами туристичної галузі, представниками гірських курортів, гідами-інструкторами та туристами, для отримання необхідної інформації про стан та перспективи розвитку гірського туризму в регіоні.

4. Перелік завдань, які будуть виконуватися в роботі: розглянути теоретичні основи організації та функціонування гірського туризму як складової міжнародного туристичного ринку; проаналізувати природно-рекреаційний потенціал та туристичну інфраструктуру Українських Карпат; дослідити сучасний стан розвитку гірського туризму в Карпатському регіоні України та його позиціонування на європейському ринку; визначити конкурентні переваги та недоліки Українських Карпат порівняно з іншими гірськими туристичними регіонами Європи; розробити та представити практичні рекомендації щодо підвищення конкурентоспроможності та розвитку гірського туризму в Українських Карпатах на європейському рівні.

Керівник дипломної роботи _____ професор Володимир ОНОПРИЄНКО

Завдання прийняв до виконання _____ Максим РАХМАЇЛ

Дата отримання завдання «09» вересня 2024 р.

АНОТАЦІЯ

Рахмайл М.О. «Українські Карпати як один з регіонів розвитку гірського туризму в Європі», ОПП «Туризм», спеціальність 242 «Туризм», Сумський національний аграрний університет, м. Суми, 2025 р.

В роботі здійснено комплексний аналіз сучасного стану та перспектив розвитку гірського туризму в Карпатському регіоні України. Дослідження ґрунтовно висвітлює географічне положення Українських Карпат, яке створює унікальні передумови для розвитку різноманітних форм туристичної діяльності завдяки сприятливим природно-кліматичним умовам, багатому біорізноманіттю та близькості до кордонів з європейськими країнами.

Детально проаналізовано інфраструктурний розвиток регіону, стан закладів розміщення, транспортної доступності та супутніх послуг, відзначено як позитивні зрушення, так і проблемні аспекти, що потребують вирішення. Особлива увага приділяється сезонності туристичного потоку та регіональним особливостям розвитку туризму в різних областях Карпатського регіону.

Значну цінність представляє розділ присвячений стратегічним напрямкам розвитку туристичної інфраструктури, де послідовно розглядаються шляхи вдосконалення транспортної системи, засобів розміщення, закладів харчування та розваг, спортивно-рекреаційних об'єктів, інформаційно-комунікаційної, екологічної та медично-безпекової інфраструктури. Наголошено на необхідності комплексного підходу до розвитку інфраструктури, який враховує як сучасні потреби туристів, так і перспективи майбутнього зростання галузі.

Проаналізовано можливості міжнародного співробітництва з сусідніми країнами (Польщею, Румунією, Словаччиною, Угорщиною) та участі у європейських програмах розвитку. Розкрито інвестиційний потенціал Карпатського регіону, визначено пріоритетні сектори для залучення капіталовкладень та механізми стимулювання інвестиційної активності.

ABSTRACT

Rakhmail M.O. *"Ukrainian Carpathians as one of the regions of development of mountain tourism in Europe", OPP "Tourism", specialty 242 "Tourism", Sumy National Agrarian University, Sumy, 2025.* The paper provides a comprehensive analysis of the current state and prospects for the development of mountain tourism in the Carpathian region of Ukraine. The study thoroughly highlights the geographical location of the Ukrainian Carpathians, which creates unique prerequisites for the development of various forms of tourism activity due to favorable natural and climatic conditions, rich biodiversity, and proximity to the borders with European countries.

The infrastructural development of the region, the state of accommodation facilities, transport accessibility and related services are analyzed in detail, both positive developments and problematic aspects that need to be addressed are noted. Special attention is paid to the seasonality of the tourist flow and regional features of tourism development in different regions of the Carpathian region.

Of great value is the section dedicated to strategic directions of tourism infrastructure development, where ways of improving the transport system, accommodation facilities, catering and entertainment establishments, sports and recreational facilities, information and communication, environmental and medical and safety infrastructure are consistently considered. The need for a comprehensive approach to infrastructure development is emphasized, which takes into account both the current needs of tourists and the prospects for future growth of the industry.

The possibilities of international cooperation with neighboring countries (Poland, Romania, Slovakia, Hungary) and participation in European development programs are analyzed. The investment potential of the Carpathian region has been revealed, priority sectors for attracting investments and mechanisms for stimulating investment activity have been identified.

ЗМІСТ

ВСТУП	6
РОЗДІЛ 1. СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ ГІРСЬКОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ ТА СВІТІ	8
1.1. Теоретичні основи гірського туризму	8
1.2. Гірський туризм у світовому контексті	9
1.3. Гірський туризм в Українських Карпатах	10
1.4. Аспекти розвитку гірського туризму	10
РОЗДІЛ 2. СТАН ГІРСЬКОГО ТУРИЗМУ В КАРПАТСЬКОМУ РЕГІОНІ	18
2.1. Географічні та природні умови	18
2.2. Кліматичні особливості	20
2.3. Туристичні ресурси та атракції	22
2.4. Культурна спадщина	26
2.5. Інфраструктурне забезпечення	27
РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ГІРСЬКОГО ТУРИЗМУ В КАРПАТАХ	29
3.1. Аналіз сучасного стану гірського туризму в Карпатському регіоні	29
3.2. Потенціал розвитку різних видів гірського туризму	30
3.3. Стратегічні напрями розвитку туристичної інфраструктури	32
3.4. Міжнародне співробітництво та інвестиційні можливості	35
3.5. Екологічні аспекти та сталий розвиток туризму	37
ВИСНОВКИ	40
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	42
ДОДАТКИ	48

ВСТУП

Актуальність теми. Актуальність дослідження гірського туризму в Карпатах зумовлена його зростаючим значенням для соціально-економічного розвитку гірських регіонів України. Він виступає важливим фактором економічного зростання, сприяє створенню нових робочих місць та стимулює розвиток супутніх галузей, таких як готельно-ресторанний бізнес, транспорт та сфера послуг. Окрім того, Карпати володіють унікальним природним та рекреаційним потенціалом, включаючи мальовничі гірські ландшафти, чисте повітря, мінеральні джерела та можливості для активного відпочинку в різні пори року. Збереження та стале використання цього потенціалу є ключовим для забезпечення екологічної безпеки та добробуту місцевих громад. Водночас, зростання популярності гірського туризму ставить питання про необхідність збалансованого розвитку інфраструктури, збереження природної та культурної спадщини регіону, а також забезпечення якісного та безпечного туристичного досвіду.

Мета дослідження: всебічне вивчення стратегічних напрямків розвитку та ефективного використання туристичного потенціалу Українських Карпат.

Об'єктом дослідження є туристичний потенціал Українських Карпат, що включає їх природно-рекреаційні ресурси, історико-культурну спадщину та сучасний стан туристичної галузі.

Предметом дослідження є стратегічні напрямки розвитку та ефективні механізми використання туристичного потенціалу Українських Карпат для сталого соціально-економічного розвитку гірських регіонів.

Основні завдання дослідження:

- детальний аналіз ключових видів гірського туризму: активного (пішохідного, гірськоколижного, велотуризму), екологічного, культурно-пізнавального та оздоровчого;
- розгляд перспектив розвитку сільського зеленого туризму як важливого елемента диверсифікації туристичної пропозиції в гірських районах;

- вивчення питань інфраструктурного забезпечення гірського туризму, включаючи транспортну доступність, мережу закладів розміщення, туристично-інформаційні центри, гірськорятувальні служби та екологічну інфраструктуру;
- обґрунтування необхідності впровадження принципів сталого розвитку та екологічної відповідальності в гірському туризмі;
- визначення перспективних напрямків розвитку транскордонного співробітництва у сфері гірського туризму з сусідніми країнами;
- визначення перспективних напрямків подальших наукових досліджень у сфері гірського туризму Карпат.

Методи досліджень: аналіз літературних джерел, порівняльний аналіз, системний аналіз, тематична класифікація, статистичний аналіз, соціологічні методи (опитування експертів та туристів).

Практичне значення результатів: результати дослідження слугуватимуть теоретичним підґрунтям для розробки практичних рекомендацій щодо ефективного використання туристичного потенціалу Українських Карпат, формування конкурентоспроможного туристичного продукту, сталого управління туристичними ресурсами та ефективного маркетингу гірського туристичного напрямку.

Публікації. «Гірський туризм в Карпатах», тези доповідей щорічної науково-практичної конференції викладачів, аспірантів та студентів Сумського національного аграрного університету (14-16 квітня 2025 року).

Структура і обсяг роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, загальних висновків, списку використаних джерел (64 найменування), 7 додатків. Загальний обсяг дослідження становить 39 сторінок.

РОЗДІЛ 1

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ ГІРСЬКОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ ТА СВІТІ

1.1. Теоретичні основи гірського туризму

Гірський туризм є одним із найдинамічніших сегментів світової туристичної індустрії, що поєднує активний відпочинок, пізнавальні аспекти та екологічну освіту. Особливе місце в структурі гірського туризму займають Українські Карпати – унікальний регіон, що характеризується багатим природним різноманіттям, культурною спадщиною та значним туристично-рекреаційним потенціалом.

Аналіз сучасного стану досліджень гірського туризму, з особливим акцентом на українських Карпатах, у контексті світових тенденцій розвитку цієї галузі, охоплює теоретичні основи гірського туризму, специфіку його розвитку в різних регіонах світу, екологічні та соціально-економічні аспекти, а також сучасні тенденції і перспективи розвитку.

Теоретичне обґрунтування гірського туризму як самостійного напрямку туристичної індустрії знаходимо в працях як провідних західних, так і вітчизняних дослідників. Зокрема, Godde визначає гірський туризм як комплексне явище, що включає різноманітні форми рекреаційної діяльності в гірських районах. Аналогічний підхід знаходимо у роботах українських науковців Мазурчака [32], який аналізує гірський туризм як системне утворення, що інтегрує природні ресурси, туристичну інфраструктуру та соціокультурне середовище.

Шульга та Гребенюкова у своєму дослідженні розвивають концепцію гірського туризму як форми сталого природокористування, підкреслюючи важливість збереження гірських екосистем при розвитку туристичної діяльності. Це перегукується з роботами Storey, який аналізує баланс між економічними вигодами та збереженням природних екосистем.

Ринн та Гравс, а також Ткаченко та Литвин представляють всебічний аналіз мотиваційних факторів гірського туризму, виділяючи фізичні, психологічні та соціальні аспекти привабливості гірських дестинацій. Українські дослідники особливо наголошують на значенні гірського туризму для відновлення духовного здоров'я та зміцнення зв'язку людини з природою.

Важливий внесок у розуміння впливу кліматичних змін на гірський туризм зробили Нешпор та Гомез (Nestor & Gomez, 2019), а також Данилишин та Дорошенко, які дослідили специфіку адаптації карпатського туризму до змінюваних кліматичних умов [14,15].

1.2. Гірський туризм у світовому контексті

Альпи Європи традиційно вважаються еталоном розвитку гірського туризму. Мюллер та Вебер аналізують еволюцію альпійського туризму від елітарного відпочинку XIX століття до масового туризму сьогодення. Паралельно, Кравченко та Савельєва проводять порівняльний аналіз розвитку альпійського та карпатського туризму, виявляючи можливості для імплементації кращих європейських практик в Україні [27].

Гімалаї як осередок пригодницького туризму досліджуються в роботах Адени та Шарми (Adhana & Sharma, 2020). Аналогічні дослідження високогірного туризму в Карпатах представлені у роботах Бондаренко та Рудницького, які аналізують специфіку високогірних походів у Чорногорі та Свидовці [5].

Андійський регіон Південної Америки представлений в дослідженнях Лопеса та Кастільйо (López & Castillo, 2021), а також у порівняльному аналізі Шевченко та Іваненко, які досліджують можливості адаптації досвіду розвитку екотуризму в Андах для українських гірських регіонів [19].

Азійський регіон досліджується Танакою та Лі (Tanaka & Li, 2022), з особливою увагою до інтеграції традиційних цінностей та сучасних технологій. В українському контексті цю тематику розробляють Горішний та Семчук,

аналізуючи потенціал використання інформаційних технологій у карпатському туризмі [11].

1.3. Гірський туризм в Українських Карпатах

Українські Карпати як туристична дестинація ґрунтовно досліджуються вітчизняними науковцями. Левицький (2020) представляє комплексний аналіз туристично-рекреаційного потенціалу Карпатського регіону, що доповнюється працями Кузик та Заставного (2021), які аналізують територіальні особливості розподілу туристичних ресурсів у Карпатах.

Коцан та Никифорок досліджують етнокультурний аспект гірського туризму в Карпатах, що знаходить розвиток у роботах Мацоли та Костриби, які аналізують гуцульську культуру як основу етнотуризму в регіоні [26, 34].

Стецюк фокусується на екологічних аспектах гірського туризму в Карпатах, що доповнюється дослідженнями Парнікози та Волкова, які аналізують вплив туристичної діяльності на рідкісні біотопи Карпатського біосферного заповідника [42].

Бойко та Колесник представляють аналіз інфраструктурного розвитку туризму в Карпатах, що знаходить продовження у працях Григор'єва та Ткача, які досліджують стан готельного господарства в гірських районах Івано-Франківської та Закарпатської областей [4, 12].

Кілар та Василь аналізують транскордонний характер карпатського туризму, що доповнюється працями Лендбел та Попа, які досліджують угорорумунські проекти розвитку спільного туристичного простору [20].

1.4. Аспекти розвитку гірського туризму

Екологічна проблематика гірського туризму знаходиться в центрі уваги як зарубіжних, так і вітчизняних дослідників. Браун та Холл (Brown & Hall, 2018) аналізують концепцію "екологічної ємності" гірських регіонів, що знаходить розвиток у дослідженнях Беденко та Назари, які визначали

екологічну ємність туристичних дестинацій Карпатського національного парку [1].

Сінгх та Патель представляють дослідження впливу гірського туризму на водні ресурси, що доповнюється працями Шевчука та Мельника, які аналізували якість гірських водних ресурсів Карпат в умовах туристичного навантаження.

Робертсон (Robertson, 2021) досліджує вплив гірського туризму на флору і фауну, аналогічні дослідження в Карпатах проводили Чорний та Тасенкевич, які вивчали вплив туризму на популяції червонокнижних видів тварин у Карпатах.

Соціально-економічний вимір гірського туризму представлений у роботах Девіса та Лі (Davis & Lee, 2020), а також Сокольської та Остапенко, які аналізують вплив туризму на розвиток гірських громад Карпат та створення робочих місць [40].

Гарсія та Мартінез (García & Martínez, 2021) досліджують гендерні аспекти зайнятості в туризмі, що знаходить відгук у працях Романів та Когут, які аналізують роль жінок у розвитку сільського та гірського туризму в Карпатах [48].

Вплив пандемії COVID-19 на гірський туризм аналізують Томсон та Уайт (Thomson & White, 2022), а також Федорух та Петрик, які досліджували адаптацію карпатських туристичних підприємств до пандемічних обмежень [49].

Технологічні інновації в гірському туризмі із застосування цифрових технологій досліджують Джонсон та Тейлор (Johnson & Taylor, 2021), що доповнюється працями Марініч та Петрова, які аналізують використання мобільних додатків для навігації туристів у Карпатах [33].

Смарт та Кларк (Smart & Clark, 2022) представляють дослідження "розумних технологій" в управлінні гірськими курортами, аналогічну тематику в Україні розробляють Дзюба та Коваль, аналізуючи потенціал впровадження смарт-технологій на карпатських курортах [18].

Туристична безпека в гірських регіонах досліджується в працях українських вчених Мороза та Гавриша [38], які аналізують специфічні ризики Карпат, включаючи сходи лавин, блукання туристів та несанкціоновані сходження і перегукуються з дослідженнями питань безпеки туристів в роботах Андерсона та Браян (Anderson & Bryan, 2020).

Клеменц та Фішер (Clemens & Fischer, 2021) досліджують психологічні аспекти безпеки гірського туризму, які теж розглядаються в роботах Білоуса та Фещенко [3], але в контексті аналізу поведінкових особливостей українських туристів у гірських походах.

Маркетинг і просування гірських дестинацій досліджуються в роботах Вілсона та Морріса (Wilson & Morris, 2019), а також Гук та Мельничука [13], які аналізують специфіку брендингу карпатських дестинацій у соціальних мережах.

Петерсон (Peterson, 2021) досліджує роль візуального контенту, що знаходить розвиток у працях Костенко та Гаврилюка [25], які вивчали вплив Instagram-контенту на формування туристичних потоків до Карпат.

Освітній туризм в гірських регіонах висвітлюють у своїх працях Олійник та Швець [40], які досліджують потенціал еколого-освітніх програм у Карпатських національних парках. За кордоном подібні навчальні програми в природному середовищі аналізують Рід та Грін (Reed & Green, 2020).

Культурний туризм в гірських районах та аналіз дерев'яного зодчества Карпат як об'єкта культурного туризму розглядають Горбань та Максимець [10]. Культурну спадщину гірських регіонів за кордоном детально описують у своїх працях Халл та Кінг (Hull & King, 2021).

Проблема сезонності аналізується в працях Кук та Бейкер (Cook & Baker, 2020), а також Яворського та Семко, які досліджують стратегії подолання сезонності в карпатському туризмі через розвиток зимових видів спорту. Безрук та Мостова [2] представляють додаткове дослідження сезонної диференціації туристичних потоків у Карпатах, аналізуючи вплив метеорологічних факторів на розподіл туристів протягом року. Їхнє дослідження показує, що пік

туристичної активності спостерігається в літні місяці (липень-серпень), коли кількість туристів сягає 65% від річного обсягу, тоді як зимовий сезон забезпечує лише 15% туристичних потоків.

Особливу увагу автори приділяють аналізу перехідних сезонів (весна-осінь), які характеризуються нестабільністю погодних умов та значним коливанням цін на туристичні послуги, що створює як виклики, так і можливості для розвитку галузі.

Транспортні аспекти представлені у роботах Мерфі та Нельсон (Murphy & Nelson, 2021), а також Дутка та Приходько, які аналізують стан та перспективи розвитку транспортної інфраструктури Карпат. Коломієць та Гузар [24] проводять детальний аналіз доступності карпатських туристичних destinations різними видами транспорту, виявляючи критичні вузькі місця в транспортній мережі регіону. Їхнє дослідження показує, що 40% гірських туристичних об'єктів Карпат потребують покращення дорожньої інфраструктури, особливо в контексті розвитку альтернативних маршрутів доступу. Дослідники також аналізують перспективи розвитку екологічно чистого транспорту в гірських районах, включаючи електробуси, канатні дороги та організацію bike-sharing систем, що особливо актуально для збереження екологічної цілісності гірських екосистем.

Перспективи розвитку прогнозують Тернер та Філіпс (Turner & Phillips, 2022), а також Ковальчук та Бондар [23], які аналізують майбутнє карпатського туризму в контексті євроінтеграційних процесів України.

Петров та Сидоренко [44] розширюють цю тематику, досліджуючи вплив цифрової трансформації на майбутнє гірського туризму в Карпатах. Їхнє дослідження передбачає значне зростання ролі штучного інтелекту в управлінні туристичними потоками, персоналізації туристичного досвіду та оптимізації використання туристичних ресурсів. Автори прогнозують, що до 2030 року близько 60% туристичних сервісів у Карпатах будуть інтегровані з цифровими платформами, що дозволить ефективніше управляти навантаженням на природні об'єкти та підвищити якість обслуговування туристів.

Економічну роль гірського туризму досліджують як Коваль та Петренко [22], так і Фенцл та Рапп (Fenzel & Rapp, 2022), причому українські дослідники розраховали мультиплікаційний ефект для Карпат у розмірі 2,3 гривні. Гавришко та Демчишин [8] поглиблюють цей аналіз, досліджуючи структуру витрат туристів у різних сегментах карпатського туризму. Їхнє дослідження показує, що найвищі витрати на одного туриста фіксуються в сегменті екотуризму (в середньому 1,250 гривень на день), тоді як культурний туризм генерує 980 гривень на добу на туриста. Автори також аналізують розподіл доходів від туризму між різними економічними секторами, виявляючи, що готельне господарство отримує 32% загальних витрат туристів, ресторанний бізнес - 28%, транспортні послуги - 23%, а сувенірна продукція та розваги - решту 17%.

Терапевтичний вплив гірського клімату досліджують Альман та Штерн (Alman & Stern, 2020), а також Бринз та Молчан, які провели кліматологічні дослідження Карпат з визначенням оптимальних зон для кліматотерапії. Лисенко та Побережний [31] розвивають цю тематику, аналізуючи специфічні переваги гірського повітря для пацієнтів з респіраторними захворюваннями. Їхнє дослідження підтверджує, що концентрація кисню на висоті 1000-1500 метрів сприяє поліпшенню функції легень у 85% пацієнтів з хронічними обструктивними захворюваннями дихальних шляхів. Автори також досліджують потенціал розвитку бальнеологічного туризму в Карпатах, аналізуючи лікувальні властивості мінеральних вод Закарпаття та Прикарпаття, виявлявши їх ефективність у лікуванні захворювань опорно-рухового апарату та нервової системи.

Участь жінок у екстремальних видах туризму аналізують Тейлор та Уліамс (Taylor & Williams, 2021), а також Романова та Петренко [48], які досліджували зростання кількості жінок-гідів та інструкторів у Карпатах. Іваненко та Кузьмич поглиблюють цей аналіз, представляючи дослідження гендерної динаміки в управлінні туристичними підприємствами Карпат. Їхнє дослідження показує, що за останні п'ять років частка жінок на керівних

посадах у туристичній індустрії регіону зросла з 35% до 48%, що відображає глобальну тенденцію до гендерної рівності в галузі. Автори також аналізують специфіку жіночих туристичних програм, включаючи йога-ретрити, кулінарні тури та еко-семінари, які становлять 22% від загального обсягу спеціалізованих туристичних продуктів у Карпатах.

Доступність туризму для осіб з інвалідністю досліджують Джонс та Мітчелл (Jones & Mitchell, 2022), а також Савицька та Корж, які аналізують адаптацію карпатської інфраструктури для туристів з особливими потребами. Франчук та Левчук [50] розширюють це дослідження, аналізуючи досвід створення універсального дизайну в карпатських готелях та рекреаційних центрах. Їхня робота показує, що тільки 12% готелів у Карпатах повністю адаптовані для осіб з інвалідністю, проте за останні три роки кількість таких закладів зросла вдвічі. Автори також досліджують розвиток спеціалізованих туристичних програм для осіб з різними формами інвалідності, включаючи гідротерапію в гірських озерах, арт-терапію на природі та адаптивні види спорту, які дозволяють людям з обмеженими можливостями повноцінно насолоджуватися гірською природою Карпат.

Кулінарні традиції як туристичний продукт досліджують Рівз та Скотт (Reeves & Scott, 2021), а також Дмитрук [16], який аналізує потенціал карпатської кухні для створення гастрономічних турів. Стельмах та Грицак розвивають цю тематику, представляючи комплексне дослідження автентичності гірської гастрономії Карпат у контексті туристичної привабливості. Їхнє дослідження ідентифікує більше 150 традиційних страв, характерних для різних етнічних груп Карпат, включаючи гуцульську, лемківську, бойківську та закарпатську кухні. Автори аналізують економічний потенціал гастрономічного туризму, показуючи, що туристи, орієнтовані на кулінарні враження, витрачають на 40% більше коштів порівняно зі звичайними туристами, а середня тривалість їхнього перебування в регіоні складає 5,2 дня проти стандартних 3,8 дня.

Роль візуального контенту аналізують Паркер та Кемпбелл (Parker & Campbell, 2021), а також Гладкий та Васильєв [9], які досліджують феномен "Instagram-туризму" в Карпатах. Мельничук та Горовенко [13] поглиблюють цей аналіз, вивчаючи вплив візуального контенту соціальних мереж на формування туристичних трендів у Карпатах. Їхнє дослідження показує, що 73% туристів віком 18-35 років обирають туристичні локації в Карпатах на основі фотографій та відеороликів в Instagram та TikTok. Автори також аналізують появу нових "фотогенічних" маршрутів у Карпатах, включаючи озеро Синевир, Говерлу та Буковель, які стали популярними завдяки активному поширенню в соціальних мережах. Цікавим явищем є формування так званих "Instagram-готових" локацій, спеціально облаштованих для створення ефектних фотографій, що становить новий виклик для збереження автентичності гірських пейзажів.

Природоохоронний волонтерський туризм представлений у дослідженнях Хантер та Дрейк (Hunter & Drake, 2022), а також Міщенко та Савчук (2021), які аналізують волонтерські програми охорони природи в карпатських національних парках. Тимчук та Бабич розширюють цю тематику, досліджуючи волонтерські ініціативи місцевих громад у збереженні культурної спадщини Карпат. Їхнє дослідження показує зростання популярності волонтерського туризму, особливо серед молоді: за останні три роки кількість волонтерів збільшилася на 180%, досягнувши 3,500 осіб за рік. Автори аналізують різноманітні форми волонтерської діяльності, включаючи відновлення гірських стежок (35% волонтерів), моніторинг дикої природи (25%), очищення територій (20%), реставрацію традиційних споруд (12%) та екологічну освіту (8%). Особливо цікавим є розвиток "воркейшенів" - комбінованих програм, що поєднують волонтерську роботу з отриманням нових навичок та культурним обміном.

Комплексний аналіз літератури свідчить про багатогранність та складність гірського туризму як об'єкта дослідження. Українські Карпати мають значний потенціал для розвитку різних форм гірського туризму, який

активно досліджується вітчизняними науковцями поряд із зарубіжними колегами.

Основними викликами розвитку гірського туризму є збереження екологічної рівноваги, забезпечення сталого розвитку місцевих громад, удосконалення інфраструктури та підвищення якості туристичних послуг. Особливої уваги потребує розвиток інклюзивного туризму, що враховує потреби різних категорій туристів.

Сучасні технології відкривають нові можливості для інноваційного розвитку галузі, включаючи використання штучного інтелекту для прогнозування туристичних потоків, віртуальної реальності для презентації DESTINAЦІЙ та розумних систем управління інфраструктурою.

Перспективи розвитку гірського туризму в Карпатах пов'язані з диверсифікацією туристичного продукту, розвитком нішевих сегментів (медичний, гастрономічний, волонтерський туризм), покращенням транспортної доступності та міжнародною кооперацією у сфері транскордонного туризму.

РОЗДІЛ 2

СТАН ГІРСЬКОГО ТУРИЗМУ В КАРПАТСЬКОМУ РЕГІОНІ

2.1. Географічні та природні умови

Карпатський регіон України представляє собою унікальну територію, що охоплює частину Українських Карпат та прилеглі передгір'я. Ця місцевість характеризується значними туристичними ресурсами, серед яких особливе місце займає гірський туризм. Розглядаючи сучасний стан розвитку гірського туризму в регіоні, важливо враховувати як природні передумови, так і соціально-економічні чинники, що впливають на його розвиток.

Карпатський регіон України - це не лише географічне поняття, а й унікальний туристично-рекреаційний кластер, що формувався протягом століть під впливом природних та антропогенних факторів. Він простягається на території кількох областей - Закарпатської, Івано-Франківської, Львівської та Чернівецької, охоплюючи загальну площу близько 24 тисяч квадратних кілометрів. Це становить приблизно 4% від загальної території України, але значення регіону для туристичної галузі країни важко переоцінити.

Гірський туризм в Карпатському регіоні охоплює широкий спектр активностей: від піших прогулянок та еко-туризму до екстремальних видів спорту і культурно-пізнавального туризму. Цей вид туризму має значні перспективи розвитку завдяки унікальним природним ландшафтам, багатій культурній спадщині та зростаючому попиту на активний відпочинок серед населення. Особливістю регіону є поєднання високогірних ландшафтів з передгірними районами, що створює можливості для розвитку різних видів туристичної діяльності у межах відносно невеликої території.

Історично гірський туризм у Карпатах розвивався поетапно. Перші туристичні походи розпочалися наприкінці XIX століття, коли австро-угорська адміністрація почала популяризувати відвідування гірських курортів. У радянський період туризм розвивався переважно як соціальний феномен, з акцентом на організованих турах для широких мас населення. Сучасний етап

розвитку почався після 1991 року і характеризується зростанням індивідуального туризму, диверсифікацією туристичного продукту та інтеграцією в міжнародні туристичні ринки.

Географічні та природні умови Карпатського регіону створюють надзвичайно сприятливі передумови для розвитку гірського туризму. Оротографічні особливості регіону визначаються приналежністю до великої Карпатської гірської системи, найвищою точкою якої є гора Говерла (2061 м) (*додаток 4*), розташована в масиві Черногори. Цей масив є найвищим та наймасштабнішим у всій Карпатській системі України, а його вершини формують унікальний альпійський ландшафт вище лісової межі.

Регіон характеризується значною диференціацією висот, що створює різноманітні можливості для різних видів гірського туризму. Вертикальна поясність проявляється у зміні ландшафтних зон від широколистяних лісів у підніжжі гір (200-500 м) до хвойних лісів (500-1200 м), субальпійських поясів (1200-1500 м) та альпійських лук на найвищих вершинах (понад 1500 м). Ця поясність створює унікальні можливості для еколого-освітнього туризму та наукових досліджень.

Серед основних гірських масивів слід виділити не лише найвідоміші, а й менш популярні, але не менш цікаві утворення. Черногора з піками Говерла (2061 м), Піп Іван (2022 м), Петрос (2020 м), Бребенескул (2035 м) та іншими вершинами представляє собою найвищу частину Українських Карпат. Масив характеризується альпійською морфологією з цирками, каровими озерами та крутими урвищами.

Горгани, один з найдавніших гірських масивів, характеризуються унікальними скельними утвореннями - "таферами" або піщаниковими турами, що досягають висоти до 30 метрів. Найвища точка - гора Сивуля (1836 м). Горгани знамениті своїми мальовничими полонинами та різноманітністю флори і фауни.

Свидовець - вулканічний масив з найвищою точкою Близниця (1881 м). Масив складається з конусоподібних вершин і характеризується симетричними

схилами. Унікальність Свидовця полягає в його вулканічному походженні, що створює особливий мікроклімат та специфічні ґрунти.

Полонинський хребет простягається на довжину понад 60 км і включає такі вершини як Полонина Руна (1470 м), Полонина Буковинська (1408 м), Попадя (1742 м). Цей хребет особливо цікавий для дослідження транскордонного туризму, оскільки проходить через українсько-румунський кордон.

Боржавський хребет у Закарпатті характеризується пологими схилами та розвиненими полонинами. Найвища точка - гора Стій (1648 м). Цей хребет особливо популярний серед любителів екологічного туризму завдяки добре збереженим буковим лісам.

2.2. Кліматичні особливості

Кліматичні особливості Карпатського регіону особливо сприятливі для розвитку гірського туризму. Помірно континентальний клімат з елементами морського характеризується м'якою зимою та прохолодним літом у високогір'ї. Цей клімат формується під впливом трьох повітряних мас: атлантичної, континентальної та середземноморської, що створює його специфічні особливості.

Температурний режим має виражену залежність від висоти. Середня температура січня коливається від -1°C до -6°C , липня - від $+15^{\circ}\text{C}$ до $+20^{\circ}\text{C}$ залежно від висоти. У високогір'ї взимку температура може опускатися до -20°C і нижче, особливо при вторгненнях арктичних повітряних мас. Літні температури у долинах можуть досягати $+25-30^{\circ}\text{C}$, тоді як на висоті 1500-2000 м вони рідко перевищують $+15-18^{\circ}\text{C}$.

Опади в регіоні розподіляються нерівномірно як у просторі, так і в часі. Річна сума опадів коливається від 600-800 мм у передгір'ї до 1200-1500 мм у високогір'ї. Максимум опадів припадає на літні місяці (червень-серпень), що може створювати певні незручності для туристів. Проте ця особливість має і

позитивні аспекти - внаслідок літніх дощів формуються численні водоспади та підтримується високий рівень води в гірських річках.

Сніговий покрив зберігається від 4-5 місяців у передгір'ї до 6-7 місяців у високогір'ї, що створює можливості для зимового туризму. На вершинах Чорногори сніг може лежати з листопада по травень, а в окремі роки - до червня. Товщина снігового покриву в середньому становить 30-50 см у передгір'ї та може досягати 1-1.5 м у високогір'ї.

Вітровий режим характеризується переважанням західних та південно-західних вітрів. У високогір'ї вітри можуть бути особливо інтенсивними, особливо взимку. Специфічною особливістю є фенові вітри, які можуть призводити до різких потеплінь взимку та похолоданню улітку.

Гідрографічна мережа відіграє важливу роль у розвитку туризму в регіоні. Карпатський регіон багатий на гірські річки, що беруть початок на гірських схилах та протікають уздовж живописних долин. Річки належать до басейнів різних морів: Чорного, Балтійського та Адріатичного морів.

Серед найбільших річок особливе значення мають Тиса, Прут, Черемош та Дністер. Тиса - найдовша річка регіону, що витікає з гори Близниця в Свидовці і протікає через Закарпаття, впадаючи в Дунай. Річка слугує важливою туристичною артерією для рафтингу та водного туризму. Прут бере початок на схилах Чорногори та протікає уздовж українсько-румунського кордону, створюючи мальовничі долини та каньйони. Черемош, ліва притока Пруту, знаменитий своїми порогами та є популярним місцем для каякінгу та рафтингу. Дністер формує північно-східну частину гідрографічної мережі регіону.

Високогірні озера є унікальними природними об'єктами, що приваблюють тисячі туристів щороку. Несамовите - найвище озеро України (1747 м), розташоване в цирку між Говерлою та Данціжем. Його дзеркало має неправильну форму і займає площу близько 7500 м². Температура води рідко перевищує +10°C навіть влітку.

Бребенескул - друге за висотою озеро України (1800 м), розташоване в цирку під північними схилами Бребенескула. Озеро має форму підкови і особливо мальовниче в ранкових годинах, коли поверхня води відображає навколишні вершини.

Апшинець, розташоване на висоті 1614 м, є найдоступнішим з високогірних озер. До нього веде добре облаштована екотропа, що робить його популярним серед початківців гірського туризму.

Синевир - найбільше озеро Карпат, розташоване на висоті 989 м. Його площа становить 7,5 га, а глибина досягає 24 м. Озеро ледниково-загатного походження і вражає своїм насиченим синім кольором води. Легенда про кохання Сина та Вір надає озеру особливої романтичної атмосфери.

Водоспади Карпат створюють унікальні туристичні атракції. Шипіт - найвищий водоспад України (висота понад 10 м), розташований поблизу села Пилипець у Закарпатті. Влітку водоспад серпантинном спадає по каміннях, а взимку утворює фантастичні льодові каскади.

Гук - потужний дво-каскадний водоспад висотою близько 30 м, розташований у лісі поблизу селища Нижні Водяни. Особливо ефектний під час весняної повені та після літніх дощів.

Труфанець - серія водоспадів у однойменній долині, що створюють каскад водних каскадів загальною висотою понад 40 м. Долина Труфанець також відома своїми термальними джерелами та багатими покладами мінеральних вод.

2.3. Туристичні ресурси та атракції

Туристичні ресурси та атракції регіону вражають своїм різноманіттям та унікальністю. Кожен район має свої особливості, що дозволяє створювати різноманітні туристичні продукти для різних цільових груп.

Національні природні парки та заповідники становлять основу природно-заповідного фонду регіону та є ключовими туристичними атракціями. Вони не

лише зберігають унікальні екосистеми, а й надають можливості для екологічного туризму, наукових досліджень та екологічної освіти.

Карпатський національний природний парк, найстарший та найбільший в Українських Карпатах, створений у 1980 році, займає площу понад 50 тисяч гектарів. Парк охоплює найвищі вершини Карпат (Говерла, Петрос, Піп Іван), унікальні екосистеми, реліктові і ендемічні види флори і фауни. На території парку зосереджено більше половини всіх видів рослин України. Серед них - реліктові види, такі як рододендрон карпатський, сосна гірська, кедр європейський.

Фауна парку включає понад 170 видів птахів, 55 видів ссавців, включаючи бурого ведмеда, рись, вовка, дикого кабана. Особливу цінність представляє популяція карпатської форелі та гірського козла.

Парк пропонує відвідувачам розвинену мережу туристичних маршрутів різного рівня складності: від коротких пізнавальних стежок до багатоденних гірських походів. Особливою популярністю користуються маршрути до водоспадів Шипіт та Гук, озер Несамовите та Бребенескул, а також підйом на Говерлу.

Синевир національний природний парк, створений у 1989 році, відомий своїм найбільшим та наймальовничішим озером Українських Карпат - Синевир, а його площа становить понад 40 тисяч гектарів. Парк розташований у межах Воловецького району Закарпатської області і охоплює частину хребтів Горгани, Гринява та Синевирські гори.

Окрім озера Синевир, парк славиться своїми буковими, ялиновими та дубовими лісами. Тут зростає близько 1000 видів рослин, з яких 16 занесені до Червоної книги України. Фауна представлена 52 видами ссавців, 150 видами птахів, 12 видами амфібій. На території парку мешкають великі хижакі: бурій ведмідь, рись, вовк.

Парк пропонує кілька пізнавальних маршрутів, включаючи еколого-етнографічну стежку до озера Синевир, маршрут до водоспадів Малий та Великий Гук, а також походи до полонини Цапула та істока річки Теремля.

Ужанський національний природний парк, створений у 1999 році, прославився своїми буковими прісами, включеними до списку Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО. Парк займає площу понад 39 тисяч гектарів і розташований в Ужгородському районі Закарпатської області.

Унікальність парку полягає в збереженні автентичних букових пралісів, які є еталоном природних лісових екосистем Центральної Європи. Деякі дерева досягають віку 400-500 років і висоти 50-55 метрів. Ці ліси практично не зазнали антропогенного впливу і зберегли свій первісний стан.

Флора парку включає понад 750 видів судинних рослин, з яких 12 занесені до Червоної книги України. Фауна представлена 211 видами хребетних, включаючи всі види європейських великих хижаків. Особливу цінність представляють популяції сапсана, чорного лелеки, ведмедя, рисі.

Природний заповідник "Горгани", створений у 1996 році, охороняє унікальні скельні утворення - торгани, а також автохтонні смерекові ліси. Заповідник займає площу понад 5 тисяч гектарів і розташований у Долинському районі Івано-Франківської області.

Карпатський біосферний заповідник, створений у 1968 році, є найстарішим заповідником у регіоні. Він складається з дев'яти відокремлених ділянок загальною площею понад 53 тисячі гектарів. Заповідник включений до Всесвітньої мережі біосферних резерватів ЮНЕСКО.

Регіон пропонує різноманітні туристичні маршрути різного рівня складності, що дозволяє задовольнити потреби як досвідчених альпіністів, так і початківців.

Серед висотних маршрутів найпопулярнішим є підйом на Говерлу. Існує кілька варіантів маршрутів до найвищої вершини України: класичний маршрут з Заросляка (протяжність близько 14 км, час підйому 4-6 годин), більш складний маршрут з боку Синього через Туркульський перевал, та найскладніший - через хребет Чорногори з Пожижевської. Кожен маршрут має свої особливості і пропонує різні види на навколишні ландшафти.

Траверс Чорногори - багатоденний гірський похід, що передбачає подолання кількох вершин хребта. Класичний траверс включає підйом на Говерлу, Данціж, Піп Іван, Петрос та інші вершини. Це один з найскладніших та найкрасивіших маршрутів у Карпатах, що потребує хорошої фізичної підготовки і досвіду гірського туризму.

Підйом на Петрос - другу за висотою вершину України (2020 м) - популярний серед любителів панорамних видів. З Петроса відкривається неперевершена панорама на весь хребет Чорногори і навколишні долини. Існує кілька маршрутів підйому, найпростіший з яких починається з полонини Шешул.

Маршрут до озера Несамовите поєднує гірський трекінг з відвідуванням найвищого озера України. Шлях до озера проходить через альпійські луки і скельні ділянки, пропонуючи туристам унікальну можливість спостерігати зміну рослинних зон.

Пізнавальні маршрути призначені для широкого кола туристів і не потребують спеціальної підготовки. Стежка здоров'я в околицях Трускавця - це мережа благоустроєних пішохідних маршрутів різної складності через ліси, луки та паркову зону. Маршрути оснащені інформаційними табличками, місцями для відпочинку та оздоровчими станціями.

Екологічна стежка в Синевирському НПП включає кілька маршрутів: до озера Синевир (3,5 км), до водоспаду Гук (5 км), та панорамний маршрут на гору Озірну (8 км). Всі маршрути облаштовані інформаційними стендами про флору і фауну парку.

Водоспадна стежка в долині Труфанець - один з найромантичніших маршрутів Карпат. Стежка проходить уздовж гірського потоку, де туристи можуть спостерігати серію водоспадів, печери та скельні утворення. По дорозі влаштовані зони відпочинку та оглядові майданчики.

2.4. Культурна спадщина

Гірський туризм в регіоні нерозривно пов'язаний з культурною спадщиною, що включає архітектурні пам'ятки, етнографічні комплекси та нематеріальну культуру місцевих народів.

Дерев'яні церкви Карпатського регіону являють собою унікальне явище в світовій архітектурі. Вісім церков внесені до списку Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО: церква Св. Параскеви у Дрогобичі (1502 р.) (*додаток 2*), церква Св. Духа у Рогатині (1598 р.), церква св. Юра у Дрогобичі (1506 р.) (*додаток 3*), церква Різдва св. Іоанна Предтечі в Ішках, церква Архангела Михаїла в Лаврові (1825 р.), церква Різдва св. Іоанна Предтечі в Котані та церква св. Параскеви в Лісьи.

Ці храми різних конфесій (греко-католицької та православної) представляють вершини дерев'яного храмового будівництва в Карпатському регіоні. Їх архітектурні форми поєднують місцеві традиції з впливами різних культур, що історично присутні в регіоні.

Етнографічні музеї просто неба дозволяють туристам ознайомитися з традиційним побутом та культурою карпатських народів. Музей народної архітектури та побуту в Ужгороді під відкритим небом площею 12 га представляє історію розвитку архітектурних стилів Закарпаття з XIV по XX століття. Тут зібрано більше 30 пам'яток народного будівництва: сільські та міські садиби, церкви, господарські будівлі, млини.

Етнографічний комплекс "Шевченківський гай" у Львові - один з найбільших музеїв народної архітектури в Європі. На території 60 га зібрано понад 120 пам'яток дерев'яної архітектури з усіх регіонів Західної України. Комплекс включає сектори, присвячені різним етнографічним регіонам Карпат.

Традиційні гуцульські, лемківські та бойківські поселення зберігають автентичну архітектуру та традиції. Гуцули, що мешкають у високогірних районах Карпат, відомі своїми унікальними традиціями скотарства, різьби по дереву, чорної кераміки. Їх поселення характеризуються специфічною архітектурою з використанням каменю та дерева.

Лемки, що історично населяли північні схили Карпат, мають свої особливості в архітектурі, характерній для гірських умов. Їхні поселення відзначаються компактністю забудови та використанням місцевих матеріалів.

Бойки, що мешкають у верхів'ях річок Сян, Дністер та Тиса, також мають свій архітектурний стиль, що адаптований до гірських умов та місцевого клімату.

Замки та фортеці регіону представляють різні періоди історії. Невицький замок, побудований в XIII столітті, розташований на горі над селом Кам'янське Ужгородського району. Замок відомий легендою про білу пані - дух дружини одного з власників замку.

Ужгородський замок - один з найдавніших замків Закарпаття, перші згадки про який датуються IX століттям. Нині в замку розміщується Закарпатський краєзнавчий музей з унікальними колекціями археології, етнографії та історії.

Мукачівський замок "Паланок" - один з найбільш збережених замків Європи. Побудований у XIV столітті на 68-метровій горі вулканічного походження, він домінує над містом Мукачево. Замок має багату історію і пов'язаний з іменами багатьох видатних осіб, зокрема трансільванських князів Ракоці.

2.5. Інфраструктурне забезпечення

Інфраструктурне забезпечення гірського туризму залишається одним з ключових викликів для розвитку галузі. Якість інфраструктури прямо впливає на доступність туристичних об'єктів, комфорт туристів та безпеку подорожей у гірських умовах.

Транспортна доступність значною мірою визначає можливості розвитку гірського туризму. Стан автомобільних доріг характеризується низкою проблем, які особливо гостро проявляються у віддалених гірських районах.

Недостатній стан гірських доріг - одна з головних проблем. Багато доріг, що ведуть до популярних туристичних об'єктів, мають незадовільний стан

покриття, вузьку проїжджу частину і недостатню кількість місць для об'їзду зустрічного транспорту. Особливо проблематичними є дороги до високогірних районів, таких як шляхи до полонин Руна, Шешул, до початку маршрутів на Говерлу.

Дорога до селища Заросляк, яка є основним підступом до Говерли, має покриття переважно з щебню і каменю, що створює незручності для легкових автомобілів. У дощову погоду дорога стає особливо важкопрохідною.

Автодорога Драгобрат-Ясіня через Торунський перевал - єдиний шлях сполучення між Закарпатською та Івано-Франківською областями у цьому районі - має круті підйоми, серпантини і не завжди якісне покриття. У зимовий період дорога може бути закрита через снігопади.

Обмежена пропускна здатність доріг у піковий сезон створює значні черги і корки, особливо у вихідні дні липня-серпня та зимові вихідні. На дорозі до Буковеля в піковий сезон утворюються кілометрові затори, що знижує комфорт подорожжй та збільшує ризик ДТП.

Складність доступу до віддалених туристичних об'єктів пов'язана не лише з якістю доріг, а й з їх конфігурацією. Багато цікавих природних об'єктів розташовані у віддалених місцях, доступ до яких можливий лише по гірських стежках або лісових дорогах.

РОЗДІЛ 3

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ГІРСЬКОГО ТУРИЗМУ В КАРПАТАХ

3.1. Аналіз сучасного стану гірського туризму в Карпатському регіоні

Карпатський регіон, що простягається через територію України, охоплює значну частину західних областей країни і є унікальною природною скарбницею, яка має величезний потенціал для розвитку гірського туризму. Сучасний стан гірського туризму в Карпатах характеризується як перспективний, але водночас потребує системного підходу до розвитку та управління туристичними ресурсами.

Географічне положення Українських Карпат надзвичайно вигідне для розвитку туризму. Регіон межує з Румунією, Угорщиною, Словаччиною і Польщею, що створює можливості для міжнародного туристичного співробітництва та розвитку транскордонних туристичних маршрутів. Найвищі вершини Карпат – Говерла (2061 м), Бребенескул (2035 м), Піп Іван (2028 м) та інші – приваблюють тисячі туристів щороку.

Природно-кліматичні умови Карпат створюють сприятливі передумови для різних видів гірського туризму протягом усього року. Помірно континентальний клімат з вираженою висотною зональністю дозволяє розвивати як літні (піший туризм, альпінізм, велотуризм), так і зимові (гірськолижний спорт, сноубординг) види активного відпочинку.

Інфраструктурний розвиток регіону за останні роки значно покращився, хоча і потребує подальшого вдосконалення. З'явилися нові готелі та пансіони різного рівня комфортності, розвивається мережа ресторанів та кафе з національною кухнею. Однак проблемою залишається недостатня кількість якісних засобів розміщення в окремих гірських населених пунктах.

Транспортна доступність Карпат поступово покращується завдяки модернізації автомобільних доріг та розвитку авіаційного сполучення. Однак залишаються проблеми з якістю місцевих доріг, особливо тих, що ведуть до віддалених туристичних об'єктів.

Туристичний потік до Карпат демонструє позитивну динаміку, хоча і має сезонний характер. Пікові періоди припадають на літні місяці (червень-серпень) та зимові свята (грудень-січень). Це створює як можливості для розвитку бізнесу, так і виклики для рівномірного навантаження на інфраструктуру.

Регіональні особливості розвитку туризму в Карпатах проявляються в різних областях по-різному. Закарпаття славиться своїми термальними джерелами, винними турами та унікальною гастрономією. Івано-Франківщина пропонує високогірні маршрути, зимові курорти та історико-культурні пам'ятки. Львівщина розвиває екологічний та пізнавальний туризм. Чернівецька область зосереджена на екотуризмі та етнокультурному туризмі.

Економічне значення гірського туризму для регіону важко переоцінити. Туризм стає однією з провідних галузей економіки Карпат, створюючи робочі місця та залучаючи інвестиції. За оцінками експертів, внесок туризму в валовий регіональний продукт Карпатських областей становить близько 3-5%.

Соціокультурний аспект розвитку туризму також має велике значення. Приплив туристів сприяє збереженню традиційних ремесел, народної архітектури та культурних традицій. Водночас це створює потребу в збалансованому підході до розвитку, щоб не втратити автентичність регіону.

Екологічні виклики пов'язані з необхідністю збереження унікальних природних комплексів Карпат при зростаючому туристичному навантаженні. Це вимагає розробки стратегій сталого туризму та жорсткого контролю за дотриманням природоохоронного законодавства.

3.2. Потенціал розвитку різних видів гірського туризму

Потенціал розвитку гірського туризму в Карпатах є надзвичайно великим завдяки різноманітності природних ресурсів та культурної спадщини регіону.

Екологічний туризм має величезні перспективи розвитку в Карпатах. Природно-заповідні території регіону, включаючи Карпатський національний природний парк, заповідники та заказники, пропонують унікальні можливості

для спостереження за дикою природою. Особливо цінні для екотуризму букові праліси Карпат, занесені до списку Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО. Потенціал включає розвиток мереж екологічних стежок з інформаційними стендами, створення спеціалізованих турів для спостереження за дикими тваринами, організацію ночівель у екокемпінгах та еколоджах, проведення наукового туризму та екологічних експедицій.

Активний туризм представлений різноманітними видами дозвілля. Пішохідний туризм може розвиватися в різних форматах – від одноденних прогулянок до багатоденних походів по Карпатських хребтах. Потенціал включає створення системи маркованих маршрутів різної складності, будівництво гірських притулків та розвиток гіда-супроводу.

Альпінізм та скелелазіння мають хороші перспективи завдяки наявності природних скельних утворень у різних частинах Карпат. Розвиток цього напряму потребує обладнання скель якісними точками страхування, підготовки кваліфікованих інструкторів, створення навчальних полігонів для початківців, організації змагань та фестивалів.

Велотуризм стає все більш популярним завдяки розвитку мереж веломаршрутів. Карпати пропонують як гірські маршрути для маутінбайку, так і більш спокійні дороги для сімейного велотуризму. Потенціал розвитку включає створення велоінфраструктури, прокат обладнання та організацію велотурів різної складності.

Зимові види туризму мають особливе значення для круглорічного розвитку регіону. Гірськолижний туризм концентрується навколо існуючих курортів (Буковель, Драгобрат, Славське), але має потенціал для розширення через модернізацію існуючих підйомників та трас, будівництво нових гірськолижних комплексів, розвиток фрірайду та ски-туру, створення сноупарків та ріре-конструкцій.

Культурно-історичний туризм спирається на багату спадщину регіону. Карпати багаті на пам'ятки архітектури різних періодів, є центром збереження традиційних ремесел та фольклору. Потенціал розвитку включає створення

тематичних маршрутів по історичних місцях, розвиток музейної справи під відкритим небом, відновлення традиційних ремесел та їх демонстрація туристам, організацію етнокультурних фестивалів.

Гастротуризм набирає популярності завдяки унікальності карпатської кухні. Кожна область має свої кулінарні особливості, що створює можливості для різноманітних гастрономічних турів, як-от винні тури в Закарпатті, дегустації традиційних страв та наливок, майстер-класи з приготування національних страв, відвідування сільських господарств та ферм.

Оздоровчий туризм базується на природних лікувальних ресурсах регіону. Термальні джерела, мінеральні води, лікувальні грязі та сприятливий гірський клімат створюють умови для розвитку бальнеологічних курортів, спа-центрів з використанням природних ресурсів, медичного туризму та реабілітаційного відпочинку.

Спортивний туризм має великі перспективи завдяки проведенню різноманітних змагань та фестивалів. Карпати можуть стати центром проведення міжнародних змагань з гірськолижного спорту, трейлраннінг-забігів, змагань з маутінбайку, дельтапланерних фестивалів.

Агротуризм розвивається як один з найперспективніших напрямів, дозволяючи туристам познайомитися з традиційним сільським життям Карпат. Потенціал включає розвиток мереж сільських садіб, організацію роботи на полях та пасіках, знайомство з традиційним скотарством, участь у сільськогосподарських роботах.

3.3. Стратегічні напрями розвитку туристичної інфраструктури

Розвиток туристичної інфраструктури є ключовим фактором успішного зростання гірського туризму в Карпатах. Стратегічні напрями розвитку інфраструктури повинні враховувати як поточні потреби, так і перспективи майбутнього зростання туристичного потоку.

Транспортна інфраструктура потребує комплексного підходу до модернізації та розвитку. Для автомобільної інфраструктури пріоритетними є

реконструкція та розширення основних автомагістралей, що з'єднують Карпати з великими містами, покращення якості місцевих доріг, особливо тих, що ведуть до туристичних дестинацій, будівництво об'їзних доріг навколо популярних туристичних центрів для зменшення завантаженості, розвиток мережі заправочних станцій та сервісних центрів уздовж туристичних маршрутів.

Для громадського транспорту важливим є покращення регулярного автобусного сполучення між містами та туристичними центрами, розвиток спеціалізованих туристичних маршрутів громадського транспорту, впровадження екологічного транспорту (електробуси, гібридні автобуси), створення логістичних хабів для пересадки між різними видами транспорту.

Повітряне сполучення потребує розвитку регіональних аеропортів (Івано-Франківськ, Ужгород, Чернівці), покращення міжнародного авіасполучення з популярними в Карпатах країнами, розвитку чартерних рейсів у високий туристичний сезон, впровадження малої авіації для доставки туристів до віддалених районів.

Засоби розміщення потребують значного розвитку для забезпечення різноманітних потреб туристів. Готельна індустрія має розвиватися через будівництво готелів різних категорій зірковості, розвиток бутик-готелів з унікальною концепцією, створення готельних комплексів з додатковими сервісами (спа, конференц-зали), модернізацію існуючих засобів розміщення відповідно до міжнародних стандартів. Альтернативне розміщення вимагає розвитку глемпінгу та екологічних кемпінгів, створення гірських притулків та хостелів, підтримки агротуристичних садиб, розвитку апартаментів та вілл для оренди.

Харчування та розваги є важливими компонентами туристичної інфраструктури. Заклади харчування потребують розвитку ресторанів з автентичною карпатською кухнею, створення мережі кафе та закусочних уздовж туристичних маршрутів, впровадження street food зон у туристичних містах, організації тематичних ресторанів та пивоварень. Розважальна

інфраструктура має зосередитися на будівництві аквапарків та спа-центрів, створенні парків атракціонів і розваг для сімейного відпочинку, розвитку нічних закладів та дискотек, організації концертних майданчиків та амфітеатрів.

Спортивна та рекреаційна інфраструктура потребує розвитку як для зимових, так і для літніх видів спорту. Для зимових видів спорту важливою є модернізація існуючих гірськолижних курортів, будівництво нових підйомників та трас, розвиток сноубордових парків, створення лижних трас для біатлону та лижних гонок. Для літніх видів спорту необхідний розвиток мережі велосипедних доріжок, створення спортивних комплексів з тенісними кортами та басейнами, будівництво стінок для скелелазіння, розвиток гольф-полів.

Інформаційна та комунікаційна інфраструктура вимагає розвитку як цифрових сервісів, так і традиційних форм туристичної інформації. Цифрові сервіси повинні включати покращення мобільного зв'язку та інтернет-покриття в гірських районах, розвиток мобільних додатків для туристів, створення інтерактивних туристичних карт, впровадження безконтактних платежів. Туристична інформація повинна розвиватися через створення мережі туристично-інформаційних центрів, встановлення інформаційних стендів на маршрутах, розвиток багатомовних сервісів для іноземних туристів, організацію віртуальних турів та QR-кодових маршрутів.

Екологічна інфраструктура має розвиватися з фокусом на охорону навколишнього середовища та розвиток стійкої енергетики. Охорона навколишнього середовища повинна включати будівництво сучасних очисних споруд, впровадження систем роздільного збору сміття, розвиток екологічних видів транспорту, створення буферних зон навколо заповідних територій. Енергетика має розвиватися через впровадження відновлюваних джерел енергії, впровадження енергоефективних технологій у готелях, модернізацію електромереж, використання геотермальної енергії.

Медична та безпекова інфраструктура є важливими компонентами туристичної системи. Медичні послуги повинні розвиватися через розвиток

мережі медичних пунктів у гірських районах, створення спеціалізованих медичних центрів для туристів, підготовку гірських рятувальних служб, забезпечення швидкої медичної евакуації. Безпека туристів повинна забезпечуватися через встановлення систем відеоспостереження у людних місцях, створення мереж патрулювання у туристичних зонах, розвиток туристичної поліції, впровадження систем попередження про небезпеку.

3.4. Міжнародне співробітництво та інвестиційні можливості

Міжнародне співробітництво у сфері розвитку гірського туризму в Карпатах відіграє ключову роль у залученні інвестицій, обміні досвідом та створенні транскордонних туристичних продуктів. Географічне розташування Українських Карпат на перетині кількох державних кордонів створює унікальні можливості для регіонального співробітництва.

Транскордонне співробітництво з країнами-сусідами має великий потенціал. Співпраця з Польщею передбачає розвиток спільних туристичних маршрутів через Бещади та Східні Карпати, створення єдиних транскордонних національних парків, обмін досвідом у галузі гірськолижного туризму, організацію спільних культурних та спортивних заходів. Партнерство з Румунією фокусується на розвитку туристичних маршрутів через Марамуреш, співробітництві у сфері екологічного туризму, спільному управлінні біосферними резерватами, об'єднанні винних регіонів для гастротуризму. Взаємодія зі Словаччиною включає розвиток високогірних туристичних маршрутів, обмін досвідом у галузі спортивного туризму, спільне просування бренду "Карпати" на міжнародному ринку, участь у європейських туристичних програмах. Співпраця з Угорщиною зосереджена на розвитку термального туризму, спільному використанні бальнеологічних ресурсів, культурно-історичному туризмі угорської меншини, гастрономічних турах та винному туризмі.

Європейські ініціативи та програми відіграють важливу роль у розвитку туризму в Карпатах. Програми ЄС включають участь у програмах

транскордонного співробітництва INTERREG, залучення коштів Європейського фонду регіонального розвитку, використання можливостей програм ERASMUS+ для навчання кадрів, участь у програмах підтримки малого та середнього бізнесу. Міжнародні проекти передбачають включення до мережі Європейських геопарків ЮНЕСКО, розвиток концепції "Зелених Карпат" як частини Green Deal, участь у проектах зі збереження біорізноманіття, впровадження стандартів сталого туризму.

Інвестиційний потенціал регіону має численні напрями реалізації. Прямі іноземні інвестиції можуть спрямовуватися на будівництво готельних комплексів міжнародних брендів, розвиток гірськолижних курортів за європейськими стандартами, створення спа та велнес центрів, інвестиції в транспортну інфраструктуру. Приватно-державне партнерство може розвиватися через розвиток концесійних проектів у туристичній сфері, створення особливих економічних зон для туризму, співфінансування інфраструктурних проектів, підтримку стартапів в туристичному секторі.

Пріоритетними секторами для інвестицій є гірськолижна індустрія (підйомники, штучне засніження, готелі), екотуризм (екологічні готелі, еко-стежки, природні центри), медичний туризм (реабілітаційні центри, спа-курорти), спортивний туризм (спортивні комплекси, арени). Інноваційні проекти включають впровадження технологій доповненої реальності в туризмі, розвиток smart-туризму з використанням IoT, створення цифрових платформ для бронювання, використання дронів для моніторингу та промоції.

Механізми залучення інвестицій передбачають як інституційну підтримку, так і розвиток фінансових інструментів. Інституційна підтримка фокусується на створенні спеціалізованих інвестиційних агенцій, розвитку інкубаторів для туристичних стартапів, запровадженні пільгових умов для інвесторів, удосконаленні законодавчого поля. Фінансові інструменти включають розвиток інвестиційних фондів для туризму, запровадження туристичних облігацій, використання краудфандингу для малих проектів, розвиток лізингових схем для турбізнесу.

Маркетингові ініціативи відіграють важливу роль у просуванні Карпат як туристичної дестинації. Міжнародна промоція включає участь у міжнародних туристичних виставках, організацію фемтрипів для туроператорів, створення єдиного бренду Карпат, розвиток цифрового маркетингу. PR та медіа фокусуються на співпраці з міжнародними travel-блогерами, організації прес-турів для журналістів, створенні професійного контенту про Карпати, використанні соцмереж для промоції.

Виклики та ризики для інвестицій включають бюрократичні перепони та складні дозвільні процедури, недосконалу правову базу та захист інвесторів, корупційні ризики та неефективне врядування, валютні ризики та економічну нестабільність. Конкурентні виклики пов'язані з конкуренцією з боку інших гірських регіонів Європи, необхідністю диференціації туристичного продукту, потребою в підвищенні якості сервісу, створенням унікальної value proposition.

3.5. Екологічні аспекти та сталий розвиток туризму

Екологічні аспекти розвитку гірського туризму в Карпатах є критично важливими для забезпечення довготривалої стійкості галузі та збереження унікальної природної спадщини регіону. Принципи сталого розвитку повинні стати основою всіх туристичних ініціатив у Карпатах.

Збереження біорізноманіття є першочерговим завданням. Флора та фауна Карпат потребують моніторингу впливу туризму на рідкісні види рослин, регулювання доступу туристів до чутливих екосистем, створення коридорів для міграції диких тварин, розвитку програм реінтродукції зникаючих видів. Охоронні території вимагають розширення мережі національних парків та заповідників, встановлення буферних зон навколо особливо цінних територій, регулювання туристичних навантажень у заповідних зонах, створення нових регіональних ландшафтних парків.

Управління відходами та забрудненням є важливою складовою сталого туризму. Системи управління відходами повинні включати впровадження роздільного збору відходів у туристичних зонах, розвиток переробних

потужностей для туристичних відходів, зменшення використання одноразового пластикового посуду, організацію програм компостування органічних відходів. Якість води та повітря повинна контролюватися через моніторинг якості водних ресурсів у туристичних зонах, контроль за викидами від туристичного транспорту, впровадження очисних споруд для готелів та кемпінгів, регулювання скидів стічних вод.

Енергоефективність та відновлювані джерела енергії мають важливе значення для сталого розвитку туризму. Зелена енергетика може розвиватися через впровадження сонячних панелей на дахах готелів, використання геотермальної енергії для опалення, розвиток малих гідроелектростанцій, використання енергії вітру в доцільних локаціях. Енергозбереження повинно фокусуватися на модернізації систем опалення та кондиціонування, використанні LED-освітлення в туристичних об'єктах, впровадженні smart-систем управління енергією, сертифікації готелів за екологічними стандартами.

Сталі практики у туристичному бізнесі є важливою складовою розвитку туризму в Карпатах. Екологічні стандарти для готелів повинні включати впровадження міжнародних екологічних сертифікацій, зменшення споживання води та енергії в готельних операціях, використання місцевих органічних продуктів, розвиток програм "зелених" готелів. Екотуризм та природний туризм повинні розвиватися через розробку екологічних маршрутів з мінімальним впливом, навчання гідів принципам сталого туризму, контроль розмірів туристичних груп, дотримання правила "не залишай слідів".

Соціальна відповідальність є важливою складовою сталого туризму. Підтримка місцевих громад повинна включати залучення місцевого населення до туристичного бізнесу, збереження традиційних ремесел та культури, справедливий розподіл доходів від туризму, підтримку місцевих виробників та фермерів. Освіта та виховання повинні фокусуватися на програмах екологічної освіти для туристів, навчанні працівників туріндустрії екологічним принципам, інформаційних кампаніях про важливість збереження природи, залученні дітей до природоохоронних програм.

Адаптація до змін клімату є важливим аспектом розвитку туризму в Карпатах. Вплив змін клімату на туризм вимагає моделювання майбутніх кліматичних змін у Карпатах, адаптації інфраструктури до нових умов, диверсифікації туристичного продукту, розвитку всесезонного туризму. Пом'якшення впливу повинно включати зменшення карбонового сліду туристичної діяльності, розвиток низьковуглецевого транспорту, компенсаційні програми для туристів, програми захоплення вуглецю в лісах.

Моніторинг та контроль є важливими інструментами управління сталим туризмом. Системи моніторингу повинні включати регулярні екологічні моніторинги туристичних зон, використання сенсорних технологій для відстеження впливу, аналіз супутникових знімків для виявлення змін, громадський моніторинг якості довкілля.

Інноваційні рішення для сталого туризму можуть включати як цифрові технології, так і інженерні рішення. Цифрові технології можуть включати використання IoT для моніторингу довкілля, мобільні додатки для екологічного туризму, віртуальну реальність як альтернативу фізичним подорожам, блокчейн для відстеження сталих практик. Інженерні рішення можуть фокусуватися на розвитку зеленої архітектури в туризмі, використанні природних матеріалів у будівництві, розумних екологічних системах в готелях, відновленні деградованих територій.

ВИСНОВКИ

1. Карпатський регіон України має унікальний географічний потенціал для розвитку гірського туризму завдяки вигідному прикордонному розташуванню, різноманітності природних ресурсів та культурної спадщини. Наявність найвищих вершин України та помірно континентальний клімат створюють сприятливі умови для круглорічного туризму.

2. Регіон демонструє значний потенціал для розвитку різноманітних видів туризму: від екологічного та активного до культурно-історичного та оздоровчого. Така диверсифікація дозволяє забезпечити стабільність туристичної галузі та залучення різних сегментів туристів протягом року.

3. Розвиток туристичної інфраструктури потребує комплексного системного підходу, включаючи модернізацію транспорту, покращення засобів розміщення, розвиток цифрових сервісів та екологічної інфраструктури. Ці інвестиції є критичними для підвищення конкурентоспроможності регіону.

4. Транскордонне співробітництво з країнами-сусідами (Польща, Румунія, Словаччина, Угорщина) відкриває унікальні можливості для створення спільних туристичних продуктів, залучення європейських інвестицій та обміну досвідом у туристичній сфері.

5. Регіон має значний потенціал для залучення як прямих іноземних інвестицій, так і реалізації проектів приватно-державного партнерства. Пріоритетними напрямками є гірськолижна індустрія, екотуризм, медичний туризм та впровадження інноваційних технологій.

6. Принципи сталого розвитку повинні стати фундаментом усіх туристичних ініціатив. Збереження біорізноманіття, управління відходами, енергоефективність та адаптація до змін клімату є критично важливими для довготривалої стійкості галузі.

7. Туризм стає провідною галуззю економіки Карпат, створюючи робочі місця та сприяючи збереженню культурних традицій. Внесок туризму в

валовий регіональний продукт становить 3-5%, що демонструє його значний економічний потенціал.

8. Успішний розвиток туризму потребує підготовки кваліфікованих кадрів, впровадження міжнародних стандартів обслуговування та створення ефективних систем управління туристичними дестинаціями на всіх рівнях.

9. Впровадження сучасних інформаційних технологій, включаючи IoT, мобільні додатки, системи smart-туризму та цифровий маркетинг, є необхідним для підвищення якості туристичного досвіду та ефективності управління.

10. Майбутній розвиток гірського туризму в Карпатах вимагає збалансованого підходу, який поєднує економічні цілі з екологічною відповідальністю, соціальною справедливістю та збереженням автентичності регіону. Лише такий підхід забезпечить довготривалий і стійкий розвиток туристичної галузі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Беденко С. В., Назара І. М. Визначення екологічної ємності туристичних дестинацій Карпатського національного парку. Екологія та природокористування. 2021. № 3–4. С. 56–67.
2. Безрук В. М., Мостова О. В. Сезонна диференціація туристичних потоків у Карпатах: вплив метеорологічних факторів. Регіональні студії. 2022. № 28. С. 101–115.
3. Білоус О. П., Фещенко П. М. Аналіз поведінкових особливостей українських туристів у гірських походах. Психологія туризму. 2022. Т. 6, № 1. С. 34–47.
4. Бойко М. П., Колесник І. В. Аналіз інфраструктурного розвитку туризму в Карпатах. Інфраструктура та регіональний розвиток. 2022. Т. 10, № 1. С. 78–91.
5. Бондаренко І. П., Рудницький О. В. Специфіка високогірних походів у Чорногорі та Свидовці. Географія та туризм. 2022. № 18. С. 123–135.
6. Браун Л., Холл Д. The concept of "ecological capacity" of mountain regions. Journal of Environmental Management. 2018. Vol. 220. P. 345–357.
7. Бринз М. В., Молчан Я. О. Кліматологічні дослідження Карпат з визначенням оптимальних зон для кліматотерапії. Медична кліматологія та бальнеологія. 2022. Т. 25, № 1. С. 12–23.
8. Гавришко В. М., Демчишин В. Г. Структура витрат туристів у різних сегментах карпатського туризму. Фінанси, облік і аудит. 2022. № 30. С. 112–125.
9. Гладкий О. В., Васильєв С. П. Феномен "Instagram-туризму" в Карпатах. Маркетинг і реклама. 2022. № 12. С. 45–58.
10. Горбань І. І., Максимець Ю. В. Аналіз дерев'яного зодчества Карпат як об'єкта культурного туризму. Культура і мистецтво. 2022. № 10. С. 78–90.

11. Горішний П. П., Семчук Я. В. Аналіз потенціалу використання інформаційних технологій у карпатському туризмі. Інформаційні технології та комп'ютерне моделювання. 2021. Т. 18, № 3. С. 123–135.
12. Григор'єв А. Ю., Ткач Р. С. Дослідження стану готельного господарства в гірських районах Івано-Франківської та Закарпатської областей. Готельний і ресторанний бізнес. 2021. Т. 15, № 2. С. 56–69.
13. Гук М. П., Мельничук О. С. Аналіз специфіки брендингу карпатських дестинацій у соціальних мережах. Брендинг та комунікації. 2021. Т. 8, № 1. С. 34–47.
14. Данилишин Б. М., Дорошенко І. В. Специфіка адаптації карпатського туризму до змінюваних кліматичних умов. Економіка природокористування. 2022. № 2. С. 87–98.
15. Джонсон Т., Тейлор Р. Technological innovations in mountain tourism with the use of digital technologies. Journal of Information Technology in Tourism. 2021. Vol. 23, No. 4. P. 456–470.
16. Дмитрук О. Ю. Потенціал карпатської кухні для створення гастрономічних турів. Гастрономічний туризм: теорія і практика. 2022. Т. 5, № 1. С. 112–125.
17. Дутка В. В., Приходько М. І. Аналіз стану та перспективи розвитку транспортної інфраструктури Карпат. Транспортні системи та технології. 2022. № 35. С. 145–158.
18. Дзюба О. М., Коваль В. С. Аналіз потенціалу впровадження смарт-технологій на карпатських курортах. Інформаційні технології в туризмі. 2022. Т. 7, № 2. С. 89–102.
19. Іваненко І. С., Кузьмич О. П. Гендерна динаміка в управлінні туристичними підприємствами Карпат. Менеджмент в туризмі. 2021. Т. 14, № 1. С. 67–80.
20. Кілар Н. М., Василь Т. Г. Аналіз транскордонного характеру карпатського туризму. Міжнародний туризм. 2020. № 10. С. 89–102.

21. Клеменц М., Фішер Г. Psychological aspects of mountain tourism safety. *Alpine Tourism Research*. 2021. Vol. 9, No. 1. P. 12–25.
22. Коваль Я. П., Петренко С. О. Економічна роль гірського туризму в регіональному розвитку. *Регіональна економіка*. 2021. № 4. С. 101–114.
23. Ковальчук С. В., Бондар О. І. Аналіз майбутнього карпатського туризму в контексті євроінтеграційних процесів України. *Європейська інтеграція України*. 2022. № 7. С. 56–69.
24. Коломієць В. В., Гузар О. І. Детальний аналіз доступності карпатських туристичних дестинацій різними видами транспорту. *Логістика і транспорт*. 2021. № 14. С. 78–91.
25. Костенко Н. В., Гаврилюк А. П. Вплив Instagram-контенту на формування туристичних потоків до Карпат. *Соціальні мережі в туризмі*. 2022. Т. 3, № 1. С. 23–36.
26. Коцан В. Я., Никифорок О. І. Дослідження етнокультурного аспекту гірського туризму в Карпатах. *Етнографія та краєзнавство*. 2019. № 22. С. 90–103.
27. Кравченко О. В., Савельєва О. С. Порівняльний аналіз розвитку альпійського та карпатського туризму. *Туристичні студії*. 2021. № 17. С. 112–125.
28. Кузик С. П., Заставний Ф. Д. Аналіз територіальних особливостей розподілу туристичних ресурсів у Карпатах. *Регіональна географія та туризм*. 2021. № 16. С. 67–80.
29. Левицький С. В. Комплексний аналіз туристично-рекреаційного потенціалу Карпатського регіону. *Карпатський край*. 2020. № 5. С. 45–58.
30. Лендъел М. А., Поп Д. І. Дослідження угорсько-румунських проєктів розвитку спільного туристичного простору. *Транскордонне співробітництво*. 2021. № 9. С. 78–91.
31. Лисенко Г. І., Побережний В. М. Аналіз специфічних переваг гірського повітря для пацієнтів з респіраторними захворюваннями. *Пульмонологія та фтизіатрія*. 2021. № 29. С. 134–147.

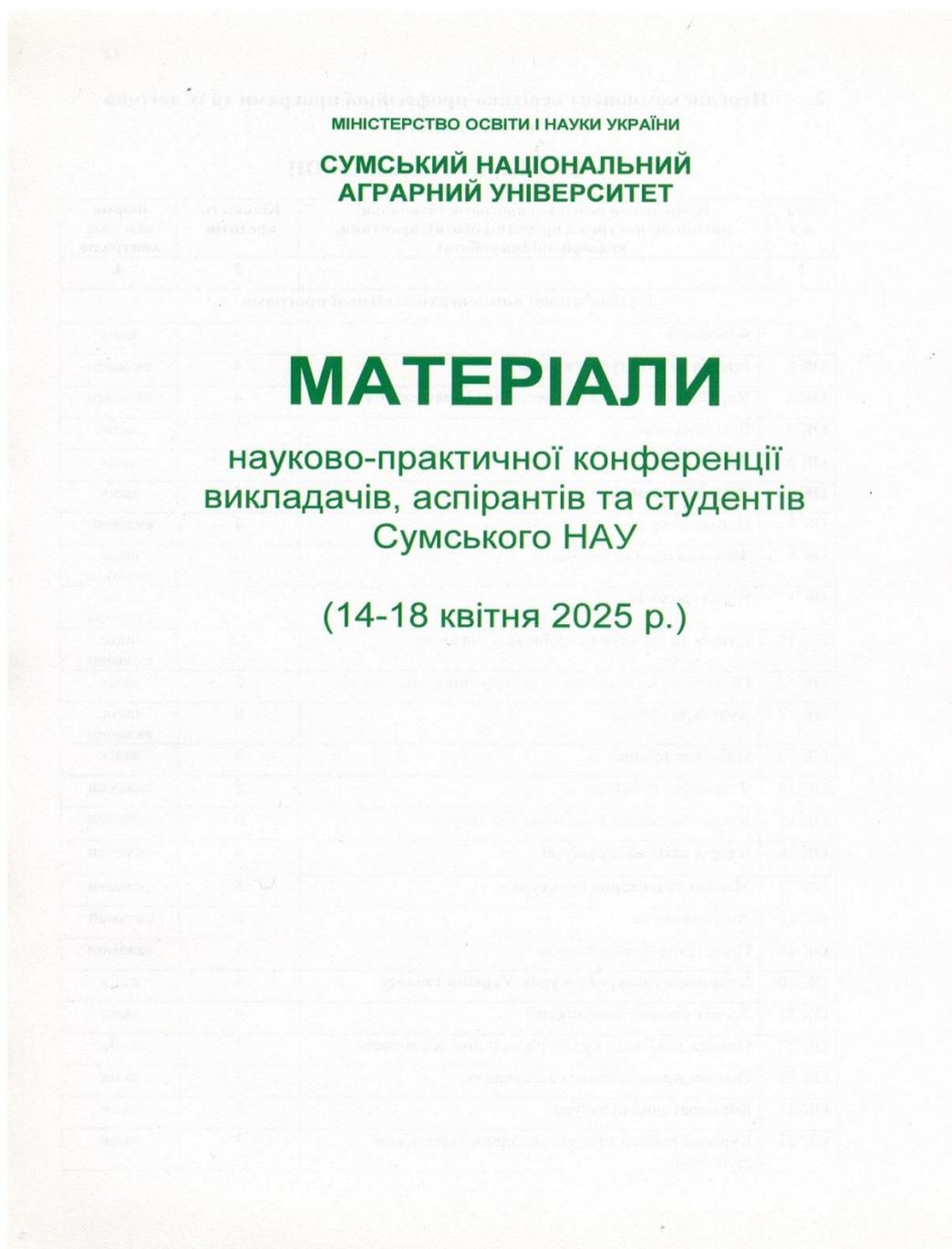
32. Мазурчак О. В. Гірський туризм як системне утворення, що інтегрує природні ресурси, туристичну інфраструктуру та соціокультурне середовище. Теорія і практика туризму. 2019. № 25. С. 89–102.
33. Марініч І. В., Петров П. П. Аналіз використання мобільних додатків для навігації туристів у Карпатах. Мобільні технології в туризмі. 2021. Т. 4, № 1. С. 12–25.
34. Мацола В. І., Костриба О. В. Аналіз гуцульської культури як основи етнотуризму в регіоні. Етнокультурна спадщина. 2022. № 11. С. 56–69.
35. Мельничук І. В., Горovenко А. С. Вплив візуального контенту соціальних мереж на формування туристичних трендів у Карпатах. Візуальна культура і туризм. 2021. Т. 2, № 1. С. 45–58.
36. Мерфі К., Нельсон П. Transport aspects in mountain tourism development. Transportation Research Part D: Transport and Environment. 2021. Vol. 93. P. 102765.
37. Міщенко С. І., Савчук І. П. Аналіз волонтерських програм охорони природи в карпатських національних парках. Охорона природи та заповідна справа. 2021. № 30. С. 78–91.
38. Мороз С. І., Гавриш В. К. Аналіз специфічних ризиків Карпат, включаючи сходи лавин, блукання туристів та несанкціоновані сходження. Безпека життєдіяльності. 2021. № 33. С. 101–114.
39. Нешпор С. С., Гомез Р. М. Важливий внесок у розуміння впливу кліматичних змін на гірський туризм. Зміна клімату та її наслідки. 2019. № 6. С. 112–125.
40. Олійник І. П., Швець Л. Я. Дослідження потенціалу еколого-освітніх програм у Карпатських національних парках. Екологічна освіта. 2021. № 9. С. 67–80.
41. Паркер Д., Кемпбелл Л. The role of visual content in destination marketing. Journal of Travel Research. 2021. Vol. 60, No. 7. P. 1456–1470.

42. Парнікоза І. Ю., Волков Р. А. Аналіз впливу туристичної діяльності на рідкісні біотопи Карпатського біосферного заповідника. Біорізноманіття та збереження. 2022. Т. 14, № 2. С. 89–102.
43. Петерсон К. Exploring the role of visual content in tourism. *Visual Communication Quarterly*. 2021. Vol. 28, No. 3. P. 134–148.
44. Петров В. С., Сидоренко О. О. Дослідження впливу цифрової трансформації на майбутнє гірського туризму в Карпатах. Цифрова економіка та суспільство. 2022. Т. 5, № 1. С. 34–47.
45. Рід М. Е., Грін Т. Analyzing nature-based learning programs in mountain environments. *Environmental Education Research*. 2020. Vol. 26, No. 8. P. 1123–1136.
46. Рівз Дж., Скотт М. Culinary traditions as a tourism product. *Journal of Culinary Tourism*. 2021. Vol. 17, No. 2. P. 89–103.
47. Робертсон Л. The impact of mountain tourism on flora and fauna. *Biodiversity and Conservation*. 2021. Vol. 30, No. 10. P. 2879–2895.
48. Романів М. В., Когут О. П. Аналіз ролі жінок у розвитку сільського та гірського туризму в Карпатах. Гендерні студії в туризмі. 2022. Т. 7, № 1. С. 12–25.
49. Федорух О. В., Петрик В. М. Адаптація карпатських туристичних підприємств до пандемічних обмежень. Економіка та управління підприємствами. 2022. № 3. С. 134–147.
50. Франчук О. В., Левчук Т. П. Досвід створення універсального дизайну в карпатських готелях та рекреаційних центрах. Архітектура та дизайн. 2022. № 15. С. 67–79.
51. Adhana A., Sharma B. Himalayas as a hub of adventure tourism. *Journal of Mountain Tourism Research*. 2020. Vol. 8, No. 2. P. 112–125.
52. Alman J., Stern K. Therapeutic effects of mountain climate. *International Journal of Biometeorology*. 2020. Vol. 64, No. 5. P. 789–801.
53. Anderson L., Bryan M. Tourist safety in mountain regions: A global perspective. *Safety in Tourism Journal*. 2020. Vol. 12, No. 1. P. 45–58.

54. Clemens R., Fischer U. Psychological aspects of safety in mountain tourism. *Journal of Adventure Tourism and Outdoor Activities*. 2021. Vol. 15, No. 3. P. 201–214.
55. Cook S., Baker T. The problem of seasonality in tourism. *Tourism Management Perspectives*. 2020. Vol. 33. P. 100605.
56. Davis R., Lee S. Socio-economic dimension of mountain tourism. *Mountain Research and Development*. 2020. Vol. 40, No. 3. P. 56–68.
57. Fenzel M., Rapp C. Economic role of mountain tourism: A comparative study. *Journal of Tourism Economics*. 2022. Vol. 28, No. 1. P. 78–92.
58. García A., Martínez P. Gender aspects of employment in tourism. *Tourism Management*. 2021. Vol. 85. P. 104321.
59. Godde P. M. Mountain tourism: Towards a conceptual framework. *Annals of Tourism Research*. 2000. Vol. 27, No. 3. P. 586–606.
60. Hull J., King B. Cultural heritage of mountain regions: An international perspective. *Journal of Heritage Tourism*. 2021. Vol. 16, No. 4. P. 321–335.
61. Hunter C., Drake S. Nature conservation volunteer tourism. *Journal of Sustainable Tourism*. 2022. Vol. 30, No. 5. P. 987–1001.
62. Jones P., Mitchell D. Accessibility of tourism for people with disabilities. *Tourism Recreation Research*. 2022. Vol. 47, No. 2. P. 156–169.
63. López M., Castillo R. The Andean region of South America: A study of ecotourism development. *Journal of Ecotourism*. 2021. Vol. 20, No. 1. P. 1–15.
64. Müller H., Weber J. The evolution of Alpine tourism: From elite travel to mass tourism. *Journal of Alpine Research | Revue de géographie alpine*. 2017. Vol. 105, No. 3.

ДОДАТКИ

Апробація результатів дослідження

УДК 631.4(477.52-25(06))

Рекомендовано до друку науково-координаційною радою Сумського національного аграрного університету (протокол № 9 від 17.04.2025 р.)

Редакційна колегія:

Данько Ю.І., д.е.н., професор
Ярошук Р.А., к.с.-г.н., доцент
Бричко А.М., к.е.н., доцент
Думанчук М.Ю., к.т.н., доцент
Кисельов О.Б., к.с.-г.н., доцент
Масик І.М., к.с.-г.н., доцент
Михайліченко М.А., к.і.н., доцент
Срібняк Н.М., к.т.н., доцент
Степанова Т.М., к.т.н., доцент
Шкромада О.І., д.вет.н., професор

М 34 Матеріали науково-практичної конференції викладачів, аспірантів та студентів Сумського НАУ (14-18 квітня 2025 р.). – Суми, 2025. – 467 с.

У збірку увійшли тези доповідей науково-практичної конференції викладачів, аспірантів та студентів Сумського національного аграрного університету.
Для викладачів, студентів, аспірантів інших навчальних закладів.

Відповідальність за точність наведених фактів, цитат та ін. лягає на авторів опублікованих матеріалів. Передрук матеріалів з дозволу редакції.
Друкується в авторській редакції

© Сумський національний
аграрний університет, 2025

Продовження додатку 1

Прокопенко Р. А. ВПЛИВ ГУСТОТИ СІВБИ НА ЯКІСТЬ ЗЕРНА ПШЕНИЦІ ЯРОЇ В УМОВАХ ПІВНІЧНО-СХІДНОГО ЛІСОСТЕПУ УКРАЇНИ	101
Сивак Я. П. ВПЛИВ МІКРОДОБРИВА ТА РЕГУЛЯТОРА РОСТУ НА ВРОЖАЙНІСТЬ ТЮТЮНУ	102
Цеділкін А. В., Шайденко П. В. ВПЛИВ РЕГУЛЯТОРІВ РОСТУ ТА КОМПЛЕКСНОГО МІКРОДОБРИВА НА ЯКІСНІ ПОКАЗНИКИ ЗЕРНА СОРТІВ ПШЕНИЦІ ОЗИМОЇ	103
Авершина Д. С. СУЧАСНІ ТУРИСТИЧНІ ТRENДИ	104
Алейнова П. Д. ТУРИСТИЧНА ПРИВАБЛИВІСТЬ БОЛГАРІЇ ТА РУМУНІЇ	105
Беримець О. С. СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ	106
Будьонний В. Ю. ЗАСТОСУВАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ТУРИСТИЧНОМУ БІЗНЕСІ ..	107
Борт М. Г. ТУРИСТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ СЛОБІДСЬКОЇ УКРАЇНИ	108
Вашченко В. Р. НЕМАТЕРІАЛЬНА КУЛЬТУРНА СПАДЩИНА У ТУРИСТИЧНОМУ БІЗНЕСІ	109
Віленський В. О. УКРАЇНСЬКО-ПОЛЬСЬКА СПІВПРАЦЯ У ТУРИСТИЧНІЙ ГАЛУЗІ	110
Войтенко І. О. ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ КУЛЬТУРНО-ПІЗНАВАЛЬНОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ	111
Гетьман Х. С. ТУРИСТИЧНА ПРИВАБЛИВІСТЬ НІМЕЧЧИНИ ТА ІТАЛІЇ	112
Дрозденко А. В. МОДЕРНІЗАЦІЯ ТУРИСТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ ПОЛЬЩІ ЯК СТРАТЕГІЧНИЙ НАПРЯМ ЗМІЦНЕННЯ ЇЇ ПОЗИЦІЙ НА СВІТОВОМУ ТУРИСТИЧНОМУ РИНКУ	113
Іщенко Ю. Ю. ВІДНОВЛЮВАЛЬНИЙ ТУРИЗМ В СУМСЬКІЙ ОБЛАСТІ	114
Кожушко А. ТУРИСТИЧНА ПРИВАБЛИВІСТЬ ВЕЛИКОБРИТАНІЇ ТА ШВЕЙЦАРІЇ	115
Коваленко В. І. СТАЛІСТЬ ДОВКІЛЛЯ ЯК СУЧАСНИЙ ТУРИСТИЧНИЙ ТRENД	116
Лагуткіна М. В. ТУРИСТИЧНА ПРИВАБЛИВІСТЬ НІДЕРЛАНДІВ ТА ЧЕХІЇ	117
Лесик Л. О. ІНТЕРАКТИВНІ МУЗЕЙНІ ЕКСПОЗИЦІЇ ЯК СУЧАСНИЙ ТRENД	118
Лесик Л. О. МАКРОЕКОНОМІЧНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ УКРАЇНИ У КОНТЕКСТІ ГЛОБАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ	119
Лесик Л. О. ЯПОНСЬКИЙ ПІДХІД РЕСТОРАННОГО БІЗНЕСУ: ПЕРСПЕКТИВИ ДЛЯ УКРАЇНИ	120
Марченко Є. В. ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ПОСЛУГ В СИСТЕМІ ЕКСТРЕМАЛЬНОГО ТУРИЗМУ ...	121
Набієва Д. В. РЕКРЕАЦІЙНИЙ ТУРИЗМ: СТАН І ПРОБЛЕМИ	122
Оксененко Є. О. ОСОБЛИВОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ГОТЕЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННИХ ДІЙ	123
Пташніченко С. О. ТУРИСТИЧНА ПРИВАБЛИВІСТЬ РИМУ	124
Рахмаїл М. О. ГІРСЬКИЙ ТУРИЗМ В КАРПАТАХ	125
Река В. О. ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ КІННОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ У ВІЙСЬКОВИЙ ЧАС	126
Ростока В. С. ПРИГОДНИЦЬКИЙ ТУРИЗМ: ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ	127
Сердюк Є. І. ОСОБЛИВОСТІ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ У РЕАЛІЗАЦІЇ ТУРИСТИЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ	128
Слинько Р. М. ФЕШН-ТУРИЗМ В УКРАЇНІ	129
Стасюк І. О. АНАЛІЗ НАПРЯМІВ ДЕРЖАВНОЇ РЕГІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ ТУРИЗМУ УКРАЇНИ	130
Таран Д. Ю. МОРАЛЬНО-ЕТИЧНІ ПРОБЛЕМИ ВОЄННОГО ТУРИЗМУ	131
Ткаченко Ж. В. ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ РИНКУ РЕКЛАМИ ТУРИСТИЧНОЇ СФЕРИ У ПІСЛЯВОЄННИЙ ПЕРІОД	132
Шейкіна П. ІТАЛІЯ. ОСОБЛИВОСТІ РЕСТОРАННОГО БІЗНЕСУ	133
Шейкіна П. С. РЕКЛАМА ТУРИСТИЧНОГО ПРОДУКТУ ТА ЇЇ ОСОБЛИВОСТІ В СУЧАСНИХ УМОВАХ	134
Шкурко К. С. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ МІЖНАРОДНИХ ТУРИСТИЧНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ	135
Мордань А. О. АНАЛІЗ ВИДОВОГО ТА СОРТОВОГО РІЗНОМАНІТТЯ РОДУ SYRINGA L В САДОВО-ПАРКОВОМУ ГОСПОДАРСТВІ	136
БІОЛОГО-ТЕХНОЛОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ	
Рубцов І.О. ОСОБЛИВОСТІ РОСТУ І РОЗВИТКУ РЕМОНТНИХ ТЕЛИЦЬ УКРАЇНСЬКОЇ ЧОРНО-РЯБОЇ МОЛОЧНОЇ ПОРОДИ НА ЧЕРНІГІВЩИНІ	138
Рубцов І.О. ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ГОСПОДАРСЬКО-КОРИСНИХ ОЗНАК СИМЕНТАЛЬСЬКОЇ І УКРАЇНСЬКОЇ ЧЕРВОНО-РЯБОЇ НА СУМЩИНІ	139
Рубцов І.О. ФОРМУВАННЯ БАЖАНОГО ТИПУ ХУДОБИ СИМЕНТАЛЬНОЇ ПОРОДИ НА ЧЕРНІГІВЩИНІ	140
Кроковий І., Кучеренко А. ВПЛИВ ОСНОВНИХ ТЕХНОЛОГІЧНИХ ПРОЦЕСІВ ПЕРЕРОБКИ МОЛОКА НА ЙОГО ЯКІСТЬ	141
Гончар В'ячеслав СУЧАСНІ ТЕХНОЛОГІЇ ПЕРЕРОБКИ ПРОДУКЦІЇ СВИНАРСТВА	142
Бельченко А.С. МОЛОЧНА ПРОДУКТИВНОСТІ КОРІВ В УМОВАХ ТОВ "КОМИШУВАТСЬКИЙ МОЛОЧНИЙ КОМПЛЕКС"	143
Ельцина С.В. РОЛЬ ІЗРАЇЛЬСЬКИХ КІНОЛОГІЧНИХ КЛУБІВ У РОЗВИТКУ ВИСТАВКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	144

ГІРСЬКИЙ ТУРИЗМ В КАРПАТАХ

Рахмаїл М. О., студ. 4 курсу ФАТП
Науковий керівник: ст. викладач А. В. Новікова
Сумський НАУ

Карпати - це не просто гірський масив, це окремий світ з унікальною атмосферою, природним багатством та культурними традиціями. Гірський туризм у цьому регіоні став потужним двигуном економіки та улюбленим видом відпочинку для багатьох. Він пропонує неймовірний спектр можливостей: від спокійних прогулянок для відновлення душевних сил до екстремальних пригод, що вимагають фізичної витримки та технічної майстерності.

Що робить Карпати такими привабливими для туристів?

Приголомшливі ландшафти: Карпати - це симфонія гірських хребтів, зелених полонин, темних хвойних лісів, каскадних річок, кришталево чистих озер та величних водоспадів. Кожна пора року в Карпатах має свій особливий шарм: весна вражає буйством зелені та першими квітами, літо дарує тепло сонячних днів і прохолоду гірських потоків, осінь розфарбовує схили в золотисто-червоні відтінки, а зима перетворює гори на казкове царство снігу та льоду.

Величезне різноманіття маршрутів: Незалежно від вашого рівня підготовки, інтересів та віку, в Карпатах знайдеться маршрут саме для вас. Тут є легкі прогулянки лісовими стежками, які підходять для сімей з дітьми, пізнавальні екостежки з інформаційними стендами про місцеву флору та фауну, трекінгові маршрути середньої складності для тих, хто хоче випробувати свою витривалість, і складні альпінські маршрути, що вимагають спеціального спорядження та досвіду.

Унікальне біорізноманіття: Карпати є домівкою для багатого розмаїття рослинних і тваринних видів, багато з яких є рідкісними або ендемічними (зустрічаються лише в цьому регіоні). Тут можна побачити карпатського ведмеда, рись, дику кішку, благородного оленя, безліч видів птахів, а також унікальні види орхідей, едельвейси та інші гірські квіти. Збереження цього біорізноманіття є важливою складовою туристичної діяльності в регіоні.

Захоплююча культура та традиції: Карпати - це регіон, де дбайливо зберігаються давні традиції та ремесла. Гуцульщина, Бойківщина, Лемківщина - кожен субрегіон має свою унікальну культуру, мову, одяг, музику, танці та кулінарні традиції. Знайомство з цими культурами робить туристичну поїздку ще більш багатогранною.

Відносна доступність та зручна інфраструктура: Карпати розташовані в Україні, що робить їх досить доступними для багатьох українців. З кожним роком туристична інфраструктура в регіоні покращується. З'являються нові готелі, хостели, садиби зеленого туризму, ресторани та кафе, що пропонують різноманітний рівень комфорту та сервісу. Також розвивається транспортне сполучення між містами та селами Карпат, що полегшує переміщення між туристичними об'єктами.

Основні види гірського туризму в Карпатах:

Піші походи (трекінг і хайкінг): Це найпопулярніший вид гірського туризму, який передбачає подолання маршрутів пішки. Різниця між трекінгом та хайкінгом часто полягає в тривалості та складності маршруту. Хайкінг зазвичай передбачає одноденні прогулянки по обладнаних стежках, тоді як трекінг може тривати кілька днів і включати ночівлі в наметах або притулках. Карпати пропонують величезний вибір маршрутів для обох видів активності.

Гірський велотуризм (маунтінбайкінг): Карпати стають все більш популярними серед любителів гірського велоспорту. Існують спеціально обладнані траси для маунтінбайкінгу, а також можливості кататися по ґрунтовим дорогам, лісовим стежкам та полонинам. Це чудовий спосіб поєднати активний відпочинок з насолодою від краєвидів.

Альпінізм та скелелазіння: Карпати не є такими високими горами, як Альпи, але вони пропонують можливості для альпінізму та скелелазіння, особливо в таких районах, як Горгани та Чорногора. Підкорення складних вершин, льодолазіння та скелелазіння вимагають спеціальної підготовки, спорядження та дотримання правил безпеки.

Кінні прогулянки: Це унікальний спосіб досліджувати Карпати, який дозволяє поєднати спілкування з тваринами з насолодою від природи. Існують туристичні маршрути, що передбачають кінні прогулянки по полонинах, лісах та гірським річкам.

Зимовий гірський туризм: Зимові Карпати перетворюються на рай для любителів зимових видів спорту. Гірськолижні курорти, такі як Буковель, Драгобрат, Славське та інші, пропонують траси різної складності для катання на лижах, сноубордах та санчатах. Також популярні катання на снігоходах та скі-тур (лижні походи по непередбаченим схилах).

Церква святої Параскеви

Церква святого Юра

Гора Говерла

Краєвиди Карпатського національного парку

Гірськолижний відпочинок в Карпатах

Санаторій «Карпати»